

DE NOORDERLINGEN

In het noorden van Zweden komen de Sami, het enige oorspronkelijke inheemse volk van Europa, op voor het behoud van hun eeuwenoude tradities, taal, kunst en uiteraard de rendierhouderij. Vlak voor de dieren naar het noorden migreren, bezochten journalist Yvonne Dudock en fotograaf Nicole Franken de Sami en hun rendierkudden.

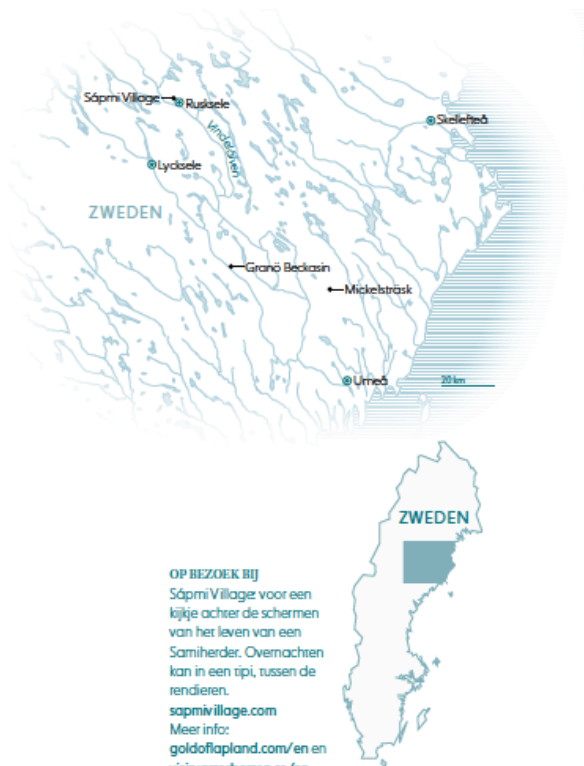
tekst
YVONNE DUDOCK

fotografie
NICOLE FRANKEN

De rendieren van Sami Tobias Jonsson volgen de sneeuwscooter, waarmee hij hooi voor de dieren vervoert.

Het is eind maart en nog volop winter in Mickelstråk, in het noorden van Zweden. Samen met Sami Tobias en Eva-Lisa Jonsson kijk ik naar hun rendieren die op de kleine open vlaktes en tussen de hoge naaldbomen staan. Hier grazen al eeuwenlang rendieren, van Tobias' vader, oom, opa en vele generaties daarvoor. Alles om ons heen is bedekt met een dikke laag verse sneeuw en het is koud, gevoelstemperatuur -25 °C. De extreme kou deert de rendieren niet dankzij hun dikke ondervacht van korte donsharen en de bovenvacht van langere, holle haren die voor nog meer isolatie zorgen. 'Het zijn supersterke dieren,' vertelt Eva-Lisa. 'We geven veel om ze, maar we bemoeien ons zo min mogelijk met ze. Al duizenden jaren, lang voordat de Sami de dieren domesticeerden, leven en overleven ze in de natuur. Ook in zware weersomstandigheden. Dat is altijd goed gegaan. Hier zijn ze voor gemaakt.'

Maar de natuur om hen heen verandert. Zo ontdoien rivieren en meren tegenwoordig veel vroeger of bevroren later door klimaatopwarming en moeten eeuwenoude migratieroutes, die over die wateren gaan, worden verlegd. Daarnaast worden de winning van minerale grondstoffen, nieuwe windmolenparken en intensievere bosbouw steeds belangrijker; ze verdringen de rendieren van hun graasgebieden.

OP BEZOEK BIJ Sápmi Village voor een kijkje achter de schermen van het leven van een Samiherder. Overnachten kan in een tipi, tussen de rendieren.
sapmivillage.com
Meer info: goldoflapland.com/en en visivasterbotten.se/en

- 1 Een traditionele tipi in Sápmi Village.
- 2 Bij Granö Beckasin slaap je hoog tussen de bomen.
- 3 Eva-Lisa Jonsson zet zich in voor het behoud van de rechten van Samiherders.
- 4 Rendieren trekken zich weinig aan van wegen. Verkeersborden moeten automobilisten alert houden.

2

'Als Samiherders hebben we *grazing rights*,' vertelt Tobias, 'het recht om land en water te gebruiken voor het houden van onze kuddes. Land van de staat, particulieren en bedrijven.' Eigen land hebben de Sami nauwelijks meer, dat is ze in de loop van eeuwen nagenoeg allemaal afgepakt. 'Grote delen graasland gaan nu verloren door de aanleg van spoorlijnen, dammen en mijnbouw, en op andere wordt het ons moeilijk gemaakt. Neem de bedrijven in de bosbouw. Ze ploegen hele stukken bos om en planten nieuwe aanwas zo dicht op elkaar dat het onbegaanbaar wordt, er geen licht op de bodem komt en grassen en mossen niet kunnen groeien. Het is een gevecht van David tegen Goliath.' Als voorzitter van de Gran Sameby, zijn Samigemeenschap,

SLAPEN

Granö Beckasin ligt midden in de wildernis van Zweeds Lapland. Hier kun je slapen in een *bird's nest* hoog in de bomen. In deze bijzondere en luxe hotelkamers

3

word je in slaap gewiegd door de wind, zie je de sterren vanuit je bed en word je wakker met uitzicht op het meer en de bossen. In het bijbehorende restaurant eet je heerlijke lokale en biologische gerechten. Ook bieden ze activiteiten als huskytochten en sneeuwschoenwandelingen.
granobeckasin.com

4

Eigen land hebben de Sami nauwelijks meer, dat is ze in de loop van eeuwen nagenoeg allemaal afgepakt.

zet Tobias zich in voor het behoud van de rechten van Samiherders, samen met Eva-Lisa, die jurist is. Hoewel het merendeel van de twintigduizend Zweedse Sami in de steden woont en werkt en er nog maar zo'n 2500 van de rendierhouderij leven, is er onder beide groepen een groeiende interesse in het in ere herstellen en behouden van de Samicultuur. Eva-Lisa: 'We realiseren ons dat als we nu niets doen, alles verloren gaat. Onze tradities, taal, kunst, noem maar op. Eeuwenlang zijn we onderdrukt en gediscrimineerd en schaamden we ons dat we Sami waren, maar net als veel andere inheemse volken ter wereld zijn we weer trots op onze roots en strijden we om behoud en teruggave van onze cultuur.'

Die strijdlust is onder meer ingegeven door nieuwe mijnbouwplannen en klimaatverandering. Tobias: 'De laatste jaren zijn de winters behoorlijk wisselvallig. Door de afwisseling van vorst en dooi krijg je een ijslaag over de bodem, waardoor de rendieren niet meer bij hun eten kunnen. De kudde zal verzwakken en een aantal zal het niet overleven.'

1

GEKLIK

Over slechts een paar weken begint de grote trek van de wintergronden naar de 'zomerweiden' in het noordwesten. Een tocht waarbij de rendieren tot wel vijfhonderd kilometer afleggen, dwars door bossen en over bevroren rivieren en meren, naar de bergen tegen de grens met Noorwegen. Voor Tobias en Eva-Lisa zijn de voorbereidingen in volle gang. Elke ochtend trekt Tobias er met zijn sneeuwscooter opuit om zijn dieren te lokaliseren en dichterbij elkaar te drijven. 's Middags is het tijd om ze bij te voeren. Niet alleen om ze in conditie te houden, maar ook om te zorgen dat de kudde zich tijdens de migratie niet verspreidt op zoek naar voedsel. Tobias start de sneeuwscooter en Eva-Lisa en ik klimmen op de rubber-

mat erachter, op de baal gedroogd gras. Al snel zien we tussen de bomen de eerste rendieren, ze herkennen het geluid van de sneeuwscooter. Als ook de geur van het gras hun neus bereikt, komen ze achter ons aan.

We stoppen bij een kleine open vlakte waar Tobias de gezondheid van de dieren controleert. 'Ongeveer zeventig procent van de vrouwtjes is nu zwanger, in mei komen de kalveren. Zien we dieren met een slechte conditie, dan vervoeren we die tijdens de trek met een vrachtwagen naar het noorden. Daar eten ze weer vers gras, mos, kruiden en paddenstoelen en bouwen ze een dikke laag vet op. Dat krijg ik nu niet bijgevoerd.'

Het is doodstil op de vlakte, de sneeuw dempt al het geluid, alleen een

vreemd geklik klinkt. 'Dat is het geluid van de pezen die over de gewrichten in hun poten bewegen,' legt Tobias uit. 'Rendieren leven in kudden en migreren samen, het is belangrijk dat ze bij elkaar blijven. Ook in het donker, bij mist of dichte sneeuw. In plaats van te vertrouwen op hun zicht, gebruiken ze geluid. Door het geklik weten ze precies waar de rest van de kudde is.'

BEVOCHTEN RECHTEN

Na een koude middag rijden we naar het huis van Tobias en Eva-Lisa in Mickelstråk. Tobias vertelt hoe zijn werk eruitziet, van de migratie in april, het kalveren in mei tot het oormerken van de jonge kalveren in juni. 'Dat is ook een goed moment om de gezondheid te checken. Daarna laat ik ze vrij rondlopen en ga ik terug naar huis. Aan het werk voor de gemeenschap, van procederen tegen grondbezitters die geen toestemming meer geven de rendieren door hun bossen te laten trekken tot onderhandelen met bosbouwbedrijven.' In september reist hij weer af naar het noorden, om de laatste kalveren alsnog te oormerken, en voor

DISCRIMINATIE EN ONDERDRUKKING

Sinds mensenheugenis leven de Sami in het noorden van Scandinavië, een van oorsprong nomadisch volk dat vreedzaam leefde van de jacht, vissen en rendieren. Vanaf de zestiende eeuw, toen de Zweedse koning zich het land van de Sami toe-eigende, ondermeer voor de grondstoffen, veranderde dat drastisch. De Zweden werden verleid in het noorden een bestaan op te bouwen, als lokkertje hoefden ze niet in het leger en werden ze voor vijftien jaar vrijgesteld van belastingen. Bij deze kolonisatie werd het land gewoon ingenomen, de landrechten van de Sami werden niet gerespecteerd. Daarnaast werden hun taal en religie, waarbij ze natuurgoden vereerden, verboden en werden hun offerplaatsen vernietigd; ze moesten zich bekeren

2

tot het christendom. Begin twintigste eeuw bereikte het racisme zijn hoogtepunt; de Sami werden als inferieur ras beschouwd en onderworpen aan bijvoorbeeld schedelmetingen en andere onderzoeken. Volgens de Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (2017) van de Verenigde Naties, hebben inheemse volken individueel en collectief het recht op alle

mensenrechten zoals in het handvest van de VN en de universele verklaring van de mensenrechten staat. Deze verklaring is niet door Zweden ondertekend. In de eigen Zweedse wetgeving zijn overigens wel bepaalde rechten voor Sami vastgelegd. Meer weten? samer.se/2137 en samer.se/lang/english

- 1 Jon-Krista Jonsson met twee van zijn 'dames'. De vrouwtjes verliezen hun gewei pas na de geboorte van hun kalf, ongeveer eind mei, de mannetjes verliezen het al na de paartijd. Dat zowel de mannetjes als de vrouwtjes een gewei hebben is uniek in de 'herenwereld'.
- 2 Rendieren zijn dol op dit mos. Het is ook belangrijk onderdeel van hun dieet.
- 3 Vlak voor de migratie worden de rendieren bijgedreven, aan de hand van het oormerk wordt gekeken van wie elk rendier is.

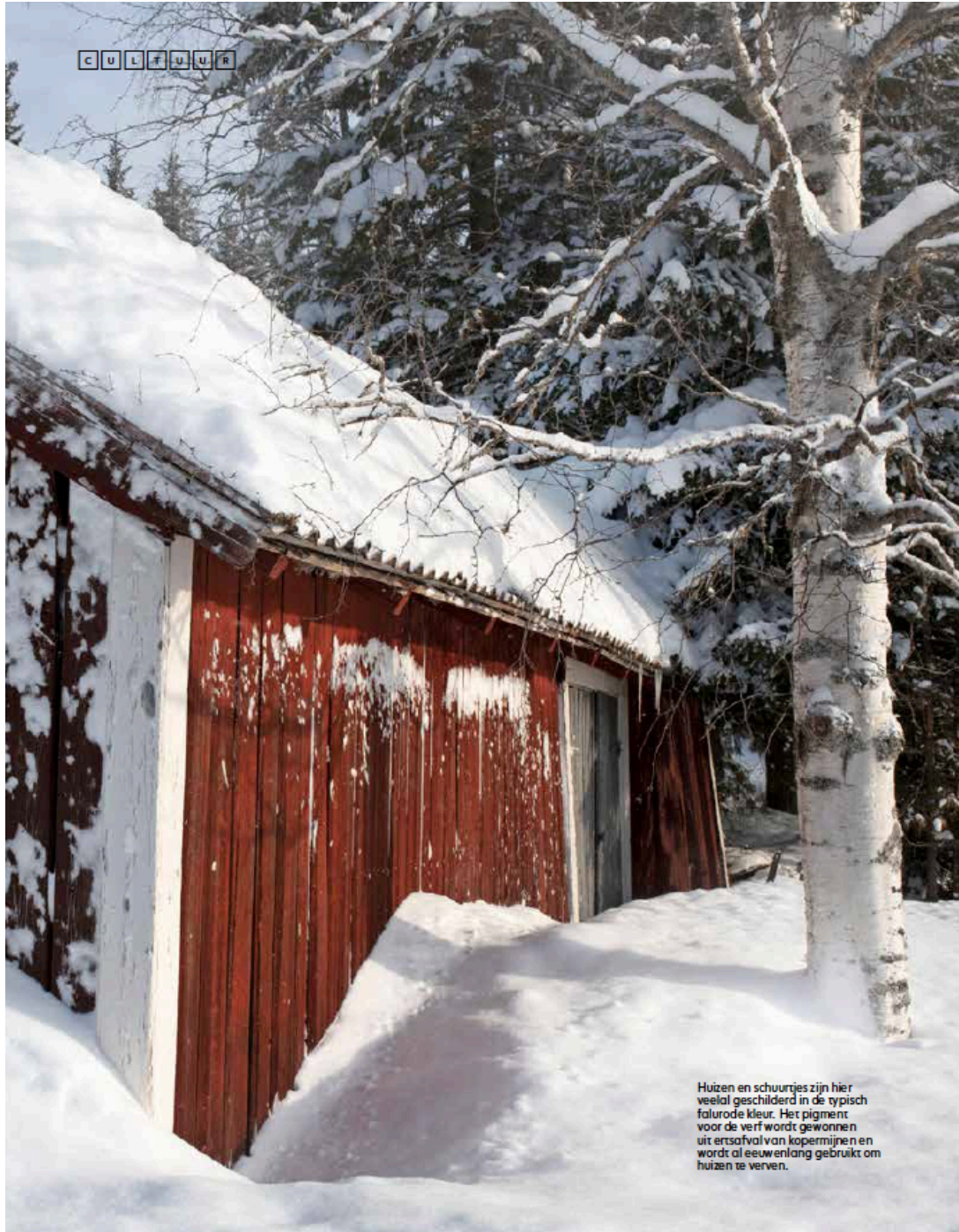

3

het jachtseizoen. 'De elandenjacht welteverstaan. De geschoten elanden verkopen we voor het vlees aan slagers of particulieren. Het is een aangename aanvulling op ons inkomen.' Aan het begin van het paarseizoen, midden oktober, bereidt Tobias zich thuis voor op de winter met sneeuwscooters repareren, hekken controleren en meer werk voor de gemeenschap. Rond november, wanneer de eerste sneeuw valt, begint het werk weer. 'We volgen het instinct van de rendieren; zodra er niet meer genoeg voedsel te vinden is, vertrekken ze naar het zuiden. Rond half december lopen ze waar we nu zijn en lokaliseer ik ze geregeld per sneeuwscooter.' Dat gaat zo door tot maart, als de voorbereidingen voor de zomermigratie weer beginnen.

Om dit werk te kunnen doen, heeft iedere Samiherder bepaalde zwaarbevochte rechten, toegekend door de overheid: ze mogen met een sneeuwscooter door de natuur rijden, vissen, jagen, hutten bouwen om te overnachten tijdens de migratie – vaak in een natuurgebied. 'Veel Zweden willen dezelfde rechten als ik, maar ik heb

De strijdlust van de Sami, die de laatste jaren enorm toeneemt, is onder andere ingegeven door nieuwe mijnbouwplannen en klimaatverandering.

Huizen en schuurjes zijn hier veelal geschilderd in de typisch falurode kleur. Het pigment voor de verf wordt gewonnen uit ertsafval van kopermijnen en wordt al eeuwenlang gebruikt om huizen te verven.

ze nodig voor mijn werk. Ik rijd per winter ongeveer vijftienduizend kilometer met mijn sneeuwcooter, elke dag en in weer en wind. Ook daarom, om te laten zien dat we niet zonder die rechten kunnen, willen we meer bewustzijn voor onze cultuur creëren.'

ERFGOED

De weg is nog niet geruimd, slechts een paar bandensporen en rode palen aan de zijkant markeren de weg. Een verkeersbord waarschuwt voor overstekende rendieren. We rijden door een grote leegte, waarin eindeloze vlakten, bevroren meren en bossen vol hoge naaldbomen elkaar afwisselen. De route naar Ruskele volgt de Vindelälven, over grote delen van deze bevroren rivier lopen straks tijdens de migratie duizenden rendieren. Van Tobias en Eva-Lisa, maar ook van Jon-Krista Jonsson, naar wie we op weg zijn. Deze nog jonge herder van de Samigemeen-

schap Ran Samebyzet zich ook in voor het behoud van de identiteit van de Sami. Hij zoekt een gulden middenweg tussen herder zijn en mensen leren om te laten zien dat we niet zonder die levenswijze van de Sami. Speciaal daarvoor bouwde hij zijn Sápmi Village, een enorm stuk omheind land met rendieren en, omdat het bij de historie hoort, een tipi. Maar: geen klederdraacht. Jon-Krista: 'Dat is helemaal niet praktisch tijdens het werk. Wij dragen het alleen bij speciale gebeurtenissen zoals bruiloften of andere officiële gelegenheden.' In Sápmi Village kun je leren over het leven van een Samiherder en het ook zelf ervaren. De rendieren die Jon-Krista hier heeft staan, wil hij laten wennen aan mensen en daarom mag ik mee om ze mos te voeren. Jon-Krista: 'De rendieren zijn gek op dit mos, het is survivalfood voor ze, voor als ze geen oude grassen kunnen vinden door een te dikke laag sneeuw. Ze eten sowieso alleen zacht

ZO KOM JE ER

Traveler vloog met Scandinavian Airlines van Amsterdam via Stockholm naar Lycksele in het noorden van Zweden. flysas.com

voedsel, ze hebben alleen boventanden en kunnen geen dikke stengels afbijten.' Verderop zien we een paar rendieren. Jon-Krista blijft staan en roept ze. Voorzichtig komen ze dichterbij en eten niet veel later uit onze handen. 'Als Sami koop je eigenlijk geen rendieren, je verdient ze,' legt Jon-Krista uit. Bij de geboorte schenkt de vader of opa er vaak een, daarna volgen er meer. 'Toen ik als tiener mijn vader in de zomermaanden hielp met het oormerken van de dieren, zei hij: 'Alle rendieren die je vandaag nog kunt oormerken, zijn voor jou.' Ik heb er die dag nog zeker dertig geoormerkt, ik was zo trots.'

Even later, in de tipi, vertelt Jon-Krista dat hij als klein kind al rendierherder wilde worden, dat hij zijn twee zoonnetjes de Samicultuur wil bijbrengen en dat hij hoopt dat ze in zijn voetsporen zullen treden. Ook vertelt hij over de trek die eraan komt, de zorgen voor de dieren en de lange dagen die hij maakt. Maar hij zou het allemaal voor geen goud willen missen. Dan haalt hij een landkaart tevoorschijn. 'Dit is Sápmi, het land van de Sami.' Hij wijst naar een rood gemarkeerd land dat ik niet kan thuisbrengen. Pas als hij de kaart 180 graden draait, zie ik het: Sápmi beslaat het noordelijk deel van Noorwegen, Zweden, Finland en een klein stukje Rusland. 'Weet je waarom we vanaf het noorden naar ons land kijken? Dan zie je het als een aparte identiteit en niet als een onderdeel van deze vier landen. Want wat ons bindt, is onze cultuur.'

DOEN

Aurora Borealis Adventures biedt huskytochten van een halve of hele dag, maar ook meerdaagse safari's. Ook kun je in een glazen tipi overnachten – zie het noorderlicht vanuit je bed. auroraborealis.nu

Of verken Lapland per sneeuwcooter. Bij Wilderness Camp zijn verschillende tochten mogelijk. forsnackama.se

Yoonne Duðock maakte eerder reportages voor Traveler over New York en Zwitserland, en samen met fotograaf Nicole Franken (@nicolemsad) reisde ze naar Kroatië.